

**ПІЗНАВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ СТУДЕНТАМИ
ІНФОРМАЦІЇ З ОХОРОНИ ПРАЦІ**

*Цина Андрій Юрійович
м. Полтава*

***Анотація.** У статті здійснюється наукове обґрунтування пізнавальних особливостей сприйняття студентами інформації з охорони праці. Сприйняття студентами вимог безпеки праці до навчально-трудової діяльності за фахом характеризується рядом особливостей, найважливішими серед яких є предметність, цілісність, структурність, константність і осмисленість.*

***Ключові слова:** інформація, сприйняття, безпека, охорона праці.*

Важливе місце у розв'язанні завдань сучасної освіти і виробництва посідає організація навчання безпечним прийомам праці. Огляд наукової літератури показав, що в останні роки проводилися дослідження з підвищення якості системи навчання з питань охорони праці: вивчення питань навчання керівників підприємств, інспекторів і експертів [10], підготовки персоналу з питань охорони праці [5], аналіз залежності виникнення небезпечних ситуацій від ставлення роботодавців до навчання охорони праці [2]. Встановлено, що на виробництві не достатньо наявності кваліфікованого спеціаліста служби охорони праці для того, щоб працівники не травмувалися [8]. Це підтверджує важливу роль працівників у формуванні безпечних умов праці та обґрунтовує залежність їхньої безпеки, зокрема, від навченості самостійному оперуванню набутими знаннями

Водночас сучасні традиційні способи навчання охороні праці, які застосовуються в практиці підприємств, установ і закладів освіти, не можуть принести відчутних зрушень у зниженні галузевих рівнів травматизму до припустимих значень. Існуючі підходи до навчання мають ряд недоліків: слабе сприйняття навчальної інформації, відсутність виховання почуття відповідальності під час виконання робіт, не сформованість адекватної поведінки в аварійних ситуаціях. Працівники здебільшого набувають досвіду особистої відповідальності в галузі охорони праці не в процесі навчання, а на виробництві шляхом проб і помилок. У результаті молоді робітники, маючи невеликий стаж роботи і недостатній досвід для прийняття правильних рішень, погано собі уявляють можливі сценарії розвитку травмонезбезпечних ситуацій і стають жертвами у майже 60% нещасних випадків [7, 38; 8, 58]. Працівники ж зі стажем більше 15 років характеризуються психологічним несприйняттям інструктажів за наявності всіх зовнішніх ознак їх проведення (наявність інструкції, оформлення інструктажу в журналі обліку, підписи працівників, тощо), що обумовлює неухильне зростання рівня травматизму серед досвідчених працівників, який до передпенсійного віку може перевищувати рівень травматизму новачків [3, 26].

Причина психологічного несприйняття інструктажів досвідченими працівниками може бути розкрита шляхом аналізу іноземних за походженням термінів «інструктаж, інструкція», які мають варіанти перекладу з латини «instructio» – підготовка, повчання. Саме термін «повчання» сприймається працівниками зі стажем украї негативно, особливо якщо інструктор значно молодший за віком.

Таким чином, сьогодні існує актуальна потреба в кардинальній перебудові пізнавальних аспектів сприйняття, уваги, осмислення та запам'ятовування змісту навчання предмету «Основи охорони праці» у навчальних закладах, що сприятиме підвищенню ефективності підготовки кваліфікованих фахівців до безпечної професійної діяльності

Виходячи з таких передумов **метою** статті визначено наукове обґрунтування пізнавальних особливостей сприйняття студентами інформації з охорони праці.

Досліджуючи, за підтримки Ради з економічних і соціологічних досліджень, сприйняття людиною інформації вчені Університету Глазго виявили несприйняття 60% людей окремих

ключових слів [3, 26]. У цьому ми переконалися, провівши такий експеримент:

- студентам давалося завдання швидко прочитати запитання: «Скільки тварин кожного виду Мойсей взяв у ковчег?»;
- прикрити текст рукою або аркушем паперу;
- дати відповідь на запитання.

Біля 60% опитаних, як правило, помилялися, відповідаючи «кожній тварі по парі», але не в тому, що тварин було взято по парі, а в тому, що ковчег побудував не Мойсей, а Ной. Така кількість помилок пояснюється нами тим, що мозок людини не приділяє рівноцінну увагу всім складовим отримуваної інформації, вихоплюючи з неї лише ключові слова, знаки та символи. В наведеному нами прикладі ключовим словом було не ім'я будівничого ковчегу, а словосполучення «скільки тварин». Людина часто пропускає смисл окремих слів у висловлюваннях, проявляючи неухважність, оскільки мозок, за словами провідного автора дослідження професора Хартмута Лезолда, «навчився в процесі еволюції за відсутності загрози задіювати мінімальні ресурси для аналізу ситуації».

Далі спробуємо застосувати це визначення для пізнавальних особливостей сприйняття людиною інформації з охорони праці, яке носить ступеневий і неперервний характер. Працівники здійснюють навчання з охорони праці під час професійної освіти, під час працевлаштування, періодично, залежно від умов праці, регулярно проходять повторні, цільові і позапланові інструктажі. Навчання охорони праці стало сьогодні настільки звичною і буденною справою, що інколи працівник, якого інструктують перед виконанням професійних обов'язків, не придає, за відсутності особистого небезпечного досвіду, належної уваги змісту навчання.

Перефразовуючи слова професора Х. Лезолда можна сказати, що «у процесі професійної діяльності мозок працівника, за відсутності особистого небезпечного досвіду, навчився під час навчання питанням охорони праці задіювати мінімальні ресурси зі сприйняття і аналізу небезпечних ситуацій, доки все йде без шкоди для працівника».

Для кожного студента с сприйняття інформації з охорони праці, як відбиття фахових явищ, процесів і об'єктів, є індивідуальним і залежить від стану органів відчуття, минулого досвіду безпечного виконання трудових процесів, світогляду студента, його інтересів, прагнень, сподівань. При цьому відбувається співставлення нових відомостей щодо безпеки праці з набутими раніше знаннями про фахові явища, об'єкти і процеси, або відбувається їх виділення в окремі категорії, якщо учень з подібною інформацією раніше не стикався.

Психологія сприйняття інформації студентами пов'язана з мисленням, мовленням, почуттями, волею. Існують три типи студентів за способом сприйняття інформації: візуалісти (краще сприймають зорову інформацію), аудіалісти (краще сприймають звукову інформацію), кінетики (переважно сприймають інформацію через почуття і тактильні відчуття). У зв'язку з цим майстру виробничого навчання дуже важливо визначити, до якого саме типу за сприйняттям відносяться студенти, щоб правильно організувати процес навчання питанням охорони праці. Найскладнішою є організація сприйняття інформації з охорони праці у кінестиків, оскільки не для будь-яких відомостей з охорони праці можна підібрати зразки для тактильного сприйняття.

У відчуттях студента відбиваються лише окремі властивості безпечного поведіння з об'єктами виробничого навчання, які можуть бути потенційно-небезпечними, наприклад, технології застосування обладнання, організаційні, технічні заходи безпеки, вимоги нормативних актів з охорони праці, контроль виконання вимог охорони праці у виробничих умовах. Тоді як у сприйманні всі ці властивості відбиваються у їхній сукупності і взаємозв'язку. Водночас сприймання не зводиться до простої сумачії відчуттів, а, доповнюючись наявними в особистості знаннями з безпеки праці, минулим її досвідом, складає якісно нову ступінь чуттєвого пізнання галузі знань із охорони праці.

Виходячи із сеченівського розуміння рефлекторної природи сенсорних процесів, вітчизняними психологами С. Л. Рубінштейном, О. М. Леонтьєвим, П. Я. Гальперіним та ін. розроблений підхід до розгляду сприймання як своєрідної дії, спрямованої на обстеження об'єкта сприймання і створення йому подібної копії: суб'єктивного образу об'єктивної дійсності, який визначається досвідом, потребами, інтересами і установками суб'єкта [1; 6; 9; 11]. Саме так у сприйманні виявляється активне ставлення до об'єкта сприйняття кожної конкретної людини. Наприклад ставлення працівників із різним стажем роботи, тих, що особисто не були або були учасниками чи свідками нещасних випадків до сприйняття змісту інструктажів з охорони праці є різним.

Сприйняття студентами вимог безпеки праці до навчально-трудої діяльності за фахом характеризується рядом особливостей, найважливішими серед яких є *предметність, цілісність,*

структурність, константність і осмисленість [4].

Предметність сприйняття проявляється в участі руху і дотику у формуванні сприйняття. Такий акт об'єктивації правил безпеки набувається студентом в процесі його залучення до процесу проведення інструктажу, найповніше включаючи розумові процеси інструктованого до аналізу небезпечних і шкідливих факторів, які можуть проявлятися під час експлуатації технологічного обладнання.

Цілісність сприйняття навчання охороні праці формується на основі сумісної діяльності ряду аналізаторів, узагальнюючи знання про окремі складові безпечної діяльності, що отримуються у вигляді окремих відчуттів.

Структурність сприйняття образів, пов'язаних із безпечною діяльністю, визначається відношеннями правових, соціально-економічних, технічних, організаційних, санітарно-гігієнічних заходів і засобів збереження працездатності студента у навчально-виробничій діяльності, тобто структурою безпечної діяльності. Дослідженнями І.М. Сеченова встановлено, що структурність образу безпечної навчально-професійної діяльності формується в процесі його становлення, як результат рефлекторної роботи аналізаторів, коли цілісний образ такої діяльності розширюється і поглиблюється внаслідок розвитку сприйняття [11].

Константність сприйняття визначається незмінністю сприйняття правил безпечної навчально-трудої діяльності у мінливих її умовах, коли змінюються умови праці, але образ виконання безпечних дій залишається відносно постійним. Постійні мінливі чуттєві враження навчально-трудої діяльності завдяки їхній константності продукують стійкі, стабільні, константні образи безпечної діяльності.

Осмисленість сприйняття визначається індивідуальним розумінням студентом сутності вимог безпеки праці при експлуатації швейного обладнання згідно з наявними знаннями і практичним досвідом. Осмислення інформації кожним студентом здійснюється за законами його власних психічних процесів, які у різних студентів відбуваються по-різному. Свідомість кожного індивіда сприймає лише актуальну для нього частину спектру заходів і засобів безпечної діяльності. Реальні вимоги безпеки праці при експлуатації швейного обладнання можуть суттєво відрізнятись від моделі безпечної діяльності, створеної відчуттями конкретного студента. Це є наслідком відсіювання головним мозком «зайвої» інформації, індивідуальним її сортуванням за ступенем «важливості». Причому абсолютно ідентичні повідомлення вчителя, письмових інструкцій, навчального матеріалу підручника можуть створювати різні ефекти їхнього сприйняття тими, хто навчається.

Тому завданням навчального предмету «Основи охорони праці» є досягнення адекватності сприйняття студентами змісту основ безпеки праці у навчально-трудої діяльності під час оволодіння правовими, соціально-економічними, організаційно-технічними, санітарно-гігієнічними і лікувально-профілактичними заходами охорони праці, про які повинно повідомлятися з різних джерел все більше деталізованої інформації.

Перелік використаної літератури:

1. Гальперин П. Я. Моё мироведение : [курс лекций] / П. Я. Гальперин. – М. : Российский открытый университет, 1992. – 208 с.
2. Голубев А. Одна біда – некомпетентність / А. Голубев, К. Цвігун // Охорона праці. – 2005. – № 4. – С. 20 – 21.
3. Гримович Ю. Пам'тка оцінки ризику / Ю. Гримович // Охорона праці. – 2012. – № 11. – С. 26 – 29.
4. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / О. Е. Коваленко. – Х. : НУА, 2005. – 360 с.
5. Козьяков В. С. Пути улучшения подготовки персонала по вопросам охраны труда / В. С. Козьяков, С. С. Козлов, Т. П. Шевченко // Охорона праці та соціальний захист працівників : міжнар. наук. конф., Київ, 19-21 листопада 2008 р. – Київ, 2008. – С. 195 – 196.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
7. Пархоменко М. Віртуальний світ – для безпеки шахтарів / М. Пархоменко // Охорона праці. – 2012. – № 11. – С. 38 – 39.
8. Романенко Н. В. Особливості вдосконалення навчання з питань охорони праці в Україні / Н. В. Романенко // Проблеми охорони праці в Україні. – 2008. – № 2. – С. 56 – 60.